

Az előző fejezetek a kronológiai sorrendet (a megjelenés szoros időrendjét) követik és folyamatos tételszámmal vannak ellátva. Ezzel szemben az ötödik fejezet már nem ad tételszámozást; a korábbi kronológiai rendben már szerepel az itt betürendbe sorolt cimanyag. Gulyás Pálnál 1150, Juhász Gézánál 1630 a beszámozott tételek száma.

A bibliográfiákhoz utószó, rövidítésjegyzék és részletes névmutató csatolkozik. A névmutató a kötetekben található minden személynevet felvesz, tehát nemcsak a bibliográfiák és az annotációk, hanem az életrajzi bevezetők és az utószavak névanyagát is tartalmazza. A névmutató a tételszámra, ennek híján a lapszámra utal s e kétféle számozást egymástól jól elkülöníti.

Néhány észrevétel: nem érezzük elég átgondoltnak a különböző névvariánsok szerepeltetését (pl. előnév, asszonynév) célszerű lenne utalni az eltérő névalakról a választott formára, formálisnak és ezért fölöslegesnek tartjuk Juhász és Gulyás szerepeltetését a róluk szóló kötet névmutatójában; betürendbe soroláskor a cimkezdő határozott névelőt nem célszerű figyelembe venni. Szívesen olvastunk volna a bevezetésben néhány sort a népi írók mozgalmáról, melynek mindketten aktív részesei voltak.

Mindkét kötet elején az író arcképe áll. Juhász Gézánál ezen kívül 17 kép (jórészt címlaphasonmás) is található. Kár, hogy a sokszorosítás sajátosága miatt ezek nem mindegyike kifogástalan minőségű. A sokszorosítás a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának rotaprint üzemében készült.

REGULI Ernő

MARTENS, Frida: De wetenschappelijke bibliotheken en hun samenwerkingsproblematiek. Antwerpen, 1972. Vlaamse Vereniging van Bibliotheek- en Archiefpersoneel. 111 p. (Bibliotheekunde. Verhandelingen aansluitend bij Bibliotheekgids 32.)

A belga (flamand) szerző egy hazánkban is érdekes és időszerű kérdéssel: a tudományos (elsősorban egyetemi) könyvtárak együttműködési rendszerének kiépítésével foglalkozik. Bevezetőben épp a téma időszerűségét indokolja meg. A tudományos könyvtárügy Belgiumban súlyos gondokkal küzd. A szakirodalom egyre rohamosabb növekedése következtében ma már nincs olyan egyetemi könyvtár, amely kellőképpen ki tudná elégíteni az adott egyetemen oktatott szaktudományok szakirodalmi igényeit.

Ennek a helyzetnek a felismeréséből következett, hogy Belgiumnak flamand (holland) nyelvterületén működő egyetemi könyvtárak igazgatói 1970-ben megbízták a Nemzeti Tudományos Kutatási Alapot (NFWO), hogy egy munkatárs alkalmazásával kezdje meg a könyvtárközi együttműködéssel kapcsolatos előtanulmányokat. Különös hangsúllyal az alábbi témákat kellett megvizsgálni:

1. a belgiumi gyűjtési súlypontok (főgyűjtőkörök) kidolgozásának lehetőségei,
2. a könyvtárközi kölcsönzés megjavításának módja,
3. a kevésbé használt szakirodalom és a nem könyv jellegű anyag központi tárolása,
4. a központi katalogizálás lehetőségei és központi katalógusok felállításai.

A szerző e témakörben folytatott egy éves tanulmányainak, s a belőlük levont következtetéseknek foglalatát adta közre a flamand könyvtárügyi folyóirat (Bibliotheekgids) kiadványsorozatának keretében megjelent könyvecskéjében. Az alábbiakban elsősorban a mű I. részét kívánom részletesebben ismertetni, a másik három résszel - a később előadott indokok alapján - rövidebben foglalkozom.

Frida Martens kiindulópontja természetesen az állományalakítási együttműködés lehetőségeinek a vizsgálata volt. Az alapprobléma: ma már meg sem lehet kísérelni valamennyi tudományos műnek egyetlen könyvtárba, vagy akár egyetlen országba való begyűjtését - ez mind pénzügyi, mind létszám-, mind pedig férőhely-okokból egyre nyilvánvalóbban lehetetlenné vált. Valamiféle "általános" tudományos könyvtár - legalábbis jelenleg, és Belgium számára biztosan - elképzelhetetlenné vált. Megemlítendő, hogy a jövőre nézve nem látszik teljesen kizártnak, hogy az új technikai fejlődés révén a tudományos könyvtár újra elérheti a "local self-sufficiency" ideálját - szögezi le álláspontját határozottan a szerző. Egyes kutatási súlypontot képező területeken, valamint a már kialakult nagy gyűjtemények profilját illetően azonban (különösen a humán és társadalmi tudományok vonatkozásában) indokoltnak tartja azt, hogy az egyetemi és más nagy tudományos könyvtárak együttesen törekedjenek minél nagyobb teljességre.

A probléma összetett volta a következő elemekből származik:

1. A szakirodalom mennyiségi növekedése, és az ebből adódó áttekinthetlensége önmagában is több tényezőre vezethető vissza. Nemcsak a szakterületek folyamatos differenciálódását és a kutatók számának gyors növekedését kell ebből a szempontból figyelembe venni, hanem azt a (Magyarországon kevésbé hangoztatott) körülményt is, hogy egyre több ország kapcsolódik be a kutatásba, ami megnöveli a szakirodalom egészének, s ezen belül nehezen hozzáférhető részének a mennyiségét.

2. Jelentősen megnövekedett a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő, illetőleg korlátozott példányszámban hozzáférhető anyag mennyisége és tudományos értéke.

3. A könyvek és folyóiratok ára rohamosan emelkedik, s ez (nemcsak Magyarországon, hanem Nyugat-Európában is) számottevő nehézségeket okoz a könyvtáraknak.

A gondok tehát nemzetközi érvényűek. Épp ezért tekinti át a szerző a legfontosabb, nálunk is jól ismert koordinációs programokat (Egyesült Államok, NSZK, Skandinávia), továbbá a szomszédság és a nyelvi közösség miatt Flamand-Belgium számára különösen fontos Hollandia ilyen irányú terveit. A holland tudományos könyvtárak kooperációs tervei előrehaladottabb stádiumban vannak a belgákénál, másrészt maga az egész holland könyvtárügy fejlettebb, korszerűbb, jobban ellátott, tehát a kooperációra felkészültebb, mint a belgumi. A holland szakemberek a külföldi szakirodalom beszerzését illetően lényegében az NSZK-beli Sondersammelgebietsplan adaptálását kívánják, amely szakterület, "kulturkör" és nyelvi szerinti gyűjtőköri felosztás kialakítását, valamint egyes szakterületek számára központi szakkönyvtárak felállítását jelenti.

A belgumi adottságok és a nemzetközi szakirodalom, ill. gyakorlat figyelembe vételével ezután azt vizsgálta a szerző, hogy milyen tartalmi és szervezeti kívánalmaknak kell jelenleg egy jó együttműködési tervnek megfelelnie. Kiindulópontul SWIDERSKI-t idézve állapítja meg:

a kooperációs terv

- tükrözze világosan a kooperáció céljait,
- lehetőség szerint álljon összhangban más együttműködési tervekkel,
- legyen összhangban a könyvtárak sajátos érdekeivel,
- fogja át a könyvtárak valamennyi gyűjtési területét,
- épüljön valamely ismert osztályozási rendszerre,
- lehetőleg egyenletesen terhelje meg a résztvevő könyvtárakat,
- a folyamatosság biztosítása érdekében kényszerítő ok nélkül ne módosuljon,
- legyen mégis annyira rugalmas, hogy szükség esetén megváltoztatható legyen,
- kerüljön nyilvánosságra.

Ebből kiindulva azt javasolja a szerző, hogy a prézens jellegű központi szakkönyvtárak, illetve a gyűjtőköri megosztásnak a kombinálásával Belgumban olyan szakosított gyűjtemények alakuljanak, amelyek

1. átfogják szakterületük teljes irodalmát - a beszerzési, formai vagy nyelvi szempontból nehezen hozzáférhetőt is;
2. saját szükségleteiken felül gyarapítják állományukat, lehetőleg külön pénzügyi támogatásból;

3. dokumentációs-információs központként is működnek;

4. állományukat kikölcsönzik.

A szerző lényegesnek tartja, hogy a szervezetet egy koordinációs központ fogja át, viszont a résztvevő könyvtárak száma ne legyen túl magas. Hangsúlyozza a gyűjtési kooperáció tárgyát képező dokumentumanyag pontos és részletes meghatározását is. NSZK-példa alapján szükségesnek tartja a külföldi folyóiratok "A" és "B" listáinak kialakítását, amelyek meghatározásuk, hogy mely folyóiratok beszerzése kívánatos minden jelentős tudományos könyvtárban, s melyeket kell a kooperáció keretében egy-egy könyvtárra szakosítani. Bármilyen nyomasztóak is a pénzügyi gondok, ma már túl kell lépni a világháború utáni szükséghelyzetben kialakult "egyetlen példány"-elven. A kooperáció célja nem kizárólag a takarékoság, hanem a felszabadított erők révén a minél nagyobb teljesség biztosítása (Martin CREMER megfogalmazását idézve: "Beherrschung der Fülle"). A kooperáció tehát nem zárja ki az indokolt párhuzamos beszerzéseket! Ugy gondolom, a szerzőnek ez az álláspontja számunkra is igen tanulságos.

Belgiumban is felmerül a kérdés: nem tulságosan kicsiny-e az ország ahhoz, hogy átfogó kooperációt hozzon létre. Erre a kérdésre a holland kollégák már pozitív választ adtak: kis országban is érdemes ilyen tervet megvalósítani. Frida Martens is erre az álláspontra helyezkedik. A nemzeti program azonban nem zárja ki a részleges nemzetközi kooperációt. Legfontosabbnak a szomszéd országokkal, mindenekelőtt Hollandiával való együttműködést tartja; különösen azokon a területeken, amelyek iránt belföldön eddig nem mutatkozott élelkebb érdeklődés, tehát nagyobb gyűjtemények nem alakultak ki. Példaként arra utal, hogy a volt Belga-Kongóra vonatkozó, illetőleg az onnan származó irodalom "felelőse" Hollandia számára is Belgium lehetne, míg fordítva: az Indonéziára vonatkozó, vagy onnan származó irodalmat a belgiumi szakemberek is a holland könyvtárakból kaphatnák meg.

Ami a kevésbé használt irodalom problematikáját illeti, ezt a szerző lényegében az NDK-beli Adelheid KASBOHM tanulmánya alapján tárgyalja. (Ennek ismertetését l.: Könyvtári Figyelő, 1973. 4.sz.) A könyvtárak nyomasztó férőhelygondjainak egyik megoldási lehetőségét látja ebben (a mikrofilmzés és más módok mellett), ami ugyancsak a könyvtárközi együttműködés hatókörébe tartozik. A kevésbé használt irodalom többes-példányainak közös raktározását illetően a kevés megvalósult intézmény legjobbjának Európában a francia Nemzeti Könyvtár Versailles-i tárolóraktárát tartja. Kitér a centralizált illetve decentralizált tárolókönyvtári lehetőségek értékelésére is.

A tárolókönyvtár - mint ismeretes - a pusztá raktározás mellett tágabb feladatkört is kaphat, pl. állományát tervszerűen kiegészítheti, legalábbis meghatározott dokumentumtipusok vonatkozásában. Erre példaként a chicagói "Center for Research Libraries" munkáját idézi, ez az intézmény 21 társult könyvtár számára tárolja és gyűjti a ritkábban használt dokumentumtipusok meghatározott kategóriáit.

A könyv további részében a szerző a könyvtárközi kölcsönzés belgiumi rendszerének hibáit tárja fel, és részletesen kidolgozza a továbbfejlesztés lehetőségeit. Ezzel kapcsolatban kitér az egységes nyomtatvány, a bibliográfiai hitelesség, a kölcsönzési mód és határidő, az eljuttatás módja, a reprodukcióval kapcsolatos pénzügyi kérdések, valamint a telex alkalmazásának témáira. A helyi adottságok meghatározó volta miatt ez a rész számunkra kevésbé tanulságos.

Befejezésül a szerző a központi katalogizálással foglalkozik. Kitér technikai lehetőségeire, a katalogizálási rendszerek különbözőségeiből adódó problémákra, és felhívja a figyelmet arra, hogy ez a lehetőség a könyvtárközi együttműködés egyik fontos mozzanata.

A könyv egésze - amint ez a korábban elmondottakból kiderült - gyakorlati célokból, "megrendelésre" készült. A szerző feladatát nyilvánvalóan nem új elméleti eredmények elérésében látta, hanem abban, hogy egységes, átfogó együttműködési rendszer kialakítására tegyen javaslatot Flamand-Belgium egyetemi és más tudományos könyvtárai számára. Ezt nagy szakirodalmi bázis, valamint a helyi tapasztalatok tanulmányozása alapján el is érte. Számunkra feltétlenül tanulságos lehet, hogy egy hozzáknak hasonlóan kis ország szakembere hogyan látja ezt a Magyarországon is időszerű problémát, még ha a pusztán helyi érvényű konkrétumok, tények, megállapítások néhol túlzottan előtérbe is kerülnek.

F. Martens könyvét (fejezetenként) terjedelmes, annotált bibliográfia, valamint (a mű végén) francia, angol és német nyelvű összefoglalás egészíti ki; függelékben néhány kérdőívet és nyomtatványt közöl, valamint néhány belgiumi nagykönyvtár könyvtárközi kölcsönzési autójának adatait, táblázatban összefoglalva. Figyelemreméltó, hogy a bibliográfia feltűnően sok tételt tartalmaz az NDK szakirodalmából.

B. NAGY Ernő

HAVASSY Pál - SALLAI István - TOMBOR Tibor: Könyvtárépítési tapasztalatok. Alapelvek - irányszámok. (Közread. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ.) Bp. NPI, 1972. 126 l.)

Ha a fejlődés okozta gondok között akadnak reménykeltőek is, a könyvtárépítés - valamennyi keservével, eredményeivel és kudarcaival együtt - minden bizonnyal közéjük tartozik. Mert hiszen míg korábban (nem is olyan régen) alig büszkélkedhettünk könyvtári célra épült létesítménnyel, addig a legutóbbi évtizedben valóságos "építési láz" fogta el a magyar